

Recenze

Kloubec B., Hora J. & Šťastný K. (eds.): Ptáci jižních Čech

Vydal v roce 2015 Jihočeský kraj, České Budějovice, ve spolupráci s Agenturou ochrany přírody a krajiny České republiky. ISBN 978-80-87520-12-3

Náklad 3000 ks, 640 stran + CD příloha. Formát 22 × 28,5 cm, váha 2,62 kg. Přes 1800 fotografií, cca 500 barevných i černobílých ilustrací, téměř 400 grafů a tabulek, 193 map hnízdního rozšíření, CD s nahrávkami 233 ptačích druhů. Doporučená prodejní cena 890 Kč (u jednotlivých prodejců se ceny mohou lišit), cena pro členy ČSO 720 Kč.

Informace o distribuci např.: <http://zp.kraj-jihocesky.cz>; <http://cso.cz/index.php?ID=2841>; <http://trebonsko.ochrana-prirody.cz/sprava-informuje/aktuality/ptaci-jiznich-cech/>.

Errata ke stažení na: <http://zp.kraj-jihocesky.cz/files/errata.pdf>.

David HORAL

AOPK ČR, regionální pracoviště Jižní Morava, Kotlářská 51, 602 00 Brno; e-mail: david.horal@seznam.cz

Jižní Čechy jsou obvykle vnímány, společně s jižní Moravou a východními Čechami, jako určité „bašty ornitologie“ v rámci Česka – ať už jde o atraktivitu území pro ptáky a jejich milovníky, nebo o tradici a intenzitu jejich spolkového života či publikační činnosti. Na podzim loňského roku vyšla dlouho očekávaná kniha o ptačích jižních Čech. Práce na knize trvaly téměř čtyři roky, kromě tří editorů tvořilo autorský tým jedenáct dalších ornitologů.

Hned v úvodu musím konstatovat, že na první pohled – titulní stranou počínaje – se jedná o dílo vpravdě monumentální, a tento dojem nezmizí ani po detailním seznámení se s celou publikací. Editoři i celý autorský tým odvedli obrovský kus precizní práce a vydali knihu, která může sloužit jako vzor pro zpracování regionální avifauny. Upřímně řečeno, při známé preciznosti editorů to není zase až tak velké překvapení...

Po předmluvách jihočeského hejtmána J. Zimoly a ředitele AOPK ČR F. Pelce následuje rovnou kapitola nazvaná „Co jsou ptáci“. Trochu postrádám obvyklou kapitolu typu „Úvodem“, kde by autoři sami sdělili něco k původnímu záměru, vzniku knihy, jaké časové období zahrnuje atd. Jádro knihy tvoří údaje z let 2001–2012, ale výjimečně jsou zahrnuty i aktualizace za roky 2013–2014, u literatury i 2015; naopak kde byla starší data dostupná, kniha shrnuje údaje za období i delší než

150 let. To vše se ale dozvíme až z kapitoly „Metodika zpracování publikace“, která začíná na str. 77.

Knihy tohoto typu – vydávané často z veřejných peněz a určené jak pro odbornou, tak i širší veřejnost, u kterých se počítá s distribucí do škol apod. – jsou vždy určitým kompromisem mezi publikací čistě odbornou a publikací právě pro zmíněnou širokou, laickou veřejnost. Odborník – ornitolog by u druhových textů jistě oželel stati o poznávání v přírodě a do jisté míry i o biologii nebo celkovém rozšíření, které si může najít jinde a podrobněji, a na jejich úkor by přivítal ještě podrobnější zpracování podkapitol o výskytu v jižních Čechách. Podle mého názoru je ale právě u recenzované knihy tento kompromis vybalancován velmi dobře. Při rozsahu 2–4 strany, které jsou věnovány 193 hnízdícím druhům, resp. při rozsahu 1 strana pro 36 pravidelně protahujících druhů, jsou prezentované informace k výskytu v regionu téměř vyčerpávající. Na konci této speciální části jsou pak stručnější informace o ptácích zjištěných nepravidelně, zcela výjimečně anebo takových, u nichž existují jen historické záznamy (včetně těch, které kdysi v jižních Čechách i hnízdily). Těmto druhům je věnován vždy jeden odstavec a je jich celkem 55, za nimi je pak ještě uvedeno sedm druhů nezařazených do avifauny jižních Čech, jelikož jde o uprchlíky či zatoulance z introdukovaných populací nebo druhy, u nichž doložení přirozeného výskytu uprchlíci ze zajetí komplikují. Každému hnízdícímu druhu je věnováno několik (obvykle 6–10) fotografií, a to včetně fotografií typického biotopu a podle možností i hnízda se snůškou či s mláďaty. Celkem kniha obsahuje přes 1800 fotografií od 54 českých a slovenských autorů; fotografii husy polní (*Anser fabalis* s. s.) se z našeho území nepodařilo zajistit, použit je snímek německého specialisty na husy Thomase Heinickeho. Závěrečný rejstřík umožňuje zájemcům snadné a rychlé dohledání autora konkrétního snímku, což u obdobných knih nebývá vždy pravidlem. Technická kvalita většiny snímků je velmi vysoká. Osobně bych u knihy tohoto typu uvítal, kdyby co největší počet snímků (ideálně všechny) pocházely z předmětného území, tj. z jižních Čech; pak by se nemohlo stát, že namísto našeho luňáka hnědého (*Milvus migrans*) je zobrazena subspecie (někdy považovaná za samostatný druh) z Afriky a Arabského poloostrova luňák žlutozobý (*Milvus aegyptiacus*, str. 193). Je mi ale jasné, že při tomto rozsahu je podobné přání asi nereálné. Drobnou výhradu mám ke skutečnosti, že některé fotografie (především dravců a sov – např. luňák červený, sokol, výr, puštík, sýc, sýček, pustovka) velmi pravděpodobně zobrazují ptáky chované v zajetí; tomu bych se u takto prestižní publikace raději vyhnul.

Troufám si tvrdit, že na rozdíl od úvodních textů k jednotlivým druhům se z již zmíněné úvodní kapitoly „Co jsou ptáci“ dozví mnoho nového snad každý čtenář; je velmi pečlivě zpracována, obsahuje mnohé zajímavosti a navíc vychází z nejnovějších taxonomických poznatků. Téma vysvětlování rozdílů mezi twitcherem, bird-watcherem, birderem a ornitologem považuji osobně za téma zbytečné (ne-li přímo vyčpělé) a navíc u nás v posledních letech na nejrůznějších fórech natolik probírané,

že bych se bez něj klidně obešel. Český Klub 300, nemýlím-li se, u nás (možná na rozdíl od jiných zemí) nezahrnuje lidi, kteří více než 300 ptačích druhů pozorovali, ale především ty, kteří se o to teprve pokoušejí.

Velmi zajímavá je kapitola o historii a současnosti ornitologického výzkumu v jižních Čechách. Trochu se divím, že kromě odborných aktivit nejsou třeba u takového Ludvíka Mühlsteina zmíněny (a to ani v bibliografii) i jeho „ornito-beletristické“ knihy (jako např. Toulky ve stínu křídel, Šumavským tichem nebo Za ptačím voláním), které svého času získaly pro lásku k ornitologii řadu zájemců (autora recenze nevyjímaje). V úvodu podrobného „Popisu přírodních poměrů jižních Čech“ je mj. detailně diskutováno vymezení Jihočeského kraje podle různých územně správních členění (do r. 1990 byl součástí Jihočeského kraje i okres Pelhřimov), zmíněna je i skutečnost, že část Dačicka (okres Jindřichův Hradec) patří historicky k Moravě. Následuje výše zmíněná metodická kapitola a po ní už – ve třech kapitolách (Hnízdící druhy, Protahující druhy a Přehled ptáků jižních Čech) a na téměř pěti stech stranách – vlastní jádro knihy, zpracování avifauny regionu po jednotlivých družících + tabulkové přehledy. Poslední z těchto kapitol obsahuje i přehled druhů, které byly při revizi z avifauny jižních Čech vyřazeny (spolu s podrobným zdůvodněním), samostatné tabulky shrnují druhy, u nichž existují důvodné pochybnosti o přirozeném výskytu, a druhy v Evropě introdukované či uprchlíky ze zajetí.

Po spíše obecně pojaté kapitole „Kam a jak za ptáky“, jež se jen z malé části vztahuje ke konkrétním lokalitám jižních Čech, a celkem překvapivě stručné „Ochrané ptáků“, která informuje hlavně o všech devíti ptačích oblastech vyhlášených na území Jihočeského kraje, následuje kapitola, kterou považuji za opravdu výjimečnou: „Ptačí hlasy“. Ta je totiž dostatečným důvodem pro zakoupení této knihy i pro člověka, kterého třeba avifauna vlastních jižních Čech nikterak nezajímá. Po téměř dvoustránkovém obecném úvodu jsou zařazeny nejprve popisy zvukových projevů 233 ptačích druhů (na více než 21 stranách). Ty jsou ve většině případů podstatně podrobnější než ve „Fauně“, u 101 druhů jsou navíc uvedeny dosud nepublikované diagramy sezónní hlasové aktivity. Následuje instruktivní text o problémech pořizování zvukových záznamů v přírodě od Pavla Pelze, zakladatele této „disciplíny“ u nás. Nedílnou součástí knihy je pak CD s nahrávkami hlasů či zvuků všech 233 druhů (nahrávky vrány černé a šedé jsou obsaženy v jednom „tracku“). V knize je doplňuje pětistránková legenda, která tak tuto kolekci činí srovnatelnou se známými komplety CD od Jeana C. Rochého či Andrease Schulzeho. K úplné dokonalosti chybí už jen uvedení data a místa pořízení jednotlivých nahrávek, které by dnes už mělo být standardem. Pro větší „uživatelskou přívětivost“ bych pak přivítal, aby tato legenda byla spíše vytištěna a přiložena samostatně ve formátu CD bookletu, než aby byla součástí téměř 3 kg vážící knihy. To ale nic nemění na skutečnosti, že celá kapitola o ptačích hlasech činí recenzovanou knihu – přinejmenším v našich podmínkách – opravdu přelomovou.

Dovolím si mít ještě drobnou připomínku k použitým zdrojům dat. Kromě vyčerpávající bibliografie (11 stran), excerpce publikovaných ornitologických pozorování (ať už v tištěné podobě, nebo na internetu, pochopitelně včetně on-line faunistické databáze České společnosti ornitologické <http://birds.cz/avif/>), staničních knih terénních stanic ČSO Velký Tisý a Blatec u Dívčic, oficiálních mysliveckých statistik a obrovského množství dosud nepublikovaných, ústně či písemně sdělených údajů, včetně rozsáhlých souborů dlouhodobých dat od osmi předních jihočeských ornitologů, které jsou v různém stupni rozpracovanosti připraveny ke zveřejnění nebo jsou součástí dosud pokračujících projektů, považuji u faunistických prací tohoto druhu za vhodné i využití veřejně dostupných dat ze sledování ptáků pomocí satelitní telemetrie. Tento způsob sledování ptačí migrace je stále populárnější (a finančně dostupnější) a data z řady projektů, byť pochopitelně ne ze všech, jsou s krátkým zpožděním aktuálně dostupná na internetu. U některých druhů, jako jsou např. orel královský nebo roah velký, by použití dat ze serveru <http://www.satellitetracking.eu/> patrně upravilo obrázek o jejich výskytu v jižních Čechách do té míry, že by jim byl věnován stejný rozsah textu jako oněm výše zmíněným 36 pravidelně protahujícím druhům (v případě orla královského) anebo alespoň samostatný odstavec (v případě roaha). To je ale jen drobná výtka, která nijak nesnižuje hodnotu mravenčí práce autorů při zpracování jednotlivých druhů.

Nelze se nezmínit o velmi povedené grafické úpravě celé knihy. Za velmi vydařený považuji už obal a naprostá spokojenost mě provázela při listování celou knihou. Pochválit musím také barevné i černobílé ilustrace (mně dosud neznámé) autorky Marie Voldřichové. Nelze na ně jistě vztahovat kritéria třeba pro terénní určovací příručku; nároky na doprovodné ilustrace ke knize tohoto typu však naplňuje více než důstojně.

V závěru předmluvy F. Pelce se píše: „*Potěšilo by mne, kdyby se takto propracovaným způsobem podařilo připravit vydání obdobných publikací i pro další regiony.*“ Jistě by to potěšilo i většinu našich ornitologů, obávám se však, že kniha Ptáci jižních Čech, stejně jako ve stejném roce vydaná dvojjazyčná (česko-polská) publikace Ptáci Krkonoš – atlas hnízdního rozšíření 2012–2014 (Flousek et al. 2015, dostupné na <http://ptacikrkonos.krnap.cz/>), nastavily tak vysokou laťku, jaká v naší ornitologické literatuře asi hodně dlouho nebude překonána. Rád se budu mýlit a rád bych se někdy dočkal podobně zpracovaných Ptáků jižní Moravy.